

GYVIEJI ARCHYVAI

Nedzingės kaimui – 445 metai

Rugsėjo pabaigoje Nedzingės bendruomenės pirmininkė Nijolė Maceikienė, kaimo kultūros centro ir bibliotekos darbuotojai suorganizavo Nedzingės kaimo 445-ųjų gyvavimo metinių paminėjimą

Nedzingės Švč. Trejybės bažnyčioje klebonas Ažuolas Miliuskas aukojo šv. Mišias už gyvus ir anapilin iškeliavusius nedzingiškius.

„Šauliukų“ vadas Albertas Jakubavičius ir bibliotekininkė Irena Krutulienė renginio dalyvius supažindino su Nedzingės kaimo istorija, kuri rašytiniuose šaltiniuose yra minima nuo 1575 metų.

Dainavo Nedzingės etnografinis ansamblis (vadovas Albertas Jakubavičius). Buvo skaitomi eilėraščiai, skirti Nedzingės kaimui, kuriuos sukūrė Juozas Stankauskas iš Kamisarkos („Nedzingė“), Juozas Janoninis iš Laičių („Išėjė, bet nedingė“) ir nedzingiškė Danutė Ivanauskaitė – Volungevičienė („Į tėviškę“).

Pagerbtį vyriausi kaimo bendruomenės nariai: Ona Ivanauskienė, Ona Jaruševičienė, Vytautas Kazlauskas ir Petras Maciulevičius. Nedzingės jauniausias bendruomenės narys – Aironas Bagdonavičius. Bendruomenės pirmininkė Nijolė Maceikienė prisiminimo dovanėles įteikė 30, 50, 60, 70 ir 80 metų amžių švenčiantiems jubilieatams. Padėkojo visiems bendruomenės nariams, kurie aktyvūs visuomenininkai, dalyvauja kultūrinėje veikloje, ir visiems gyventojams, padedantiems kaimui išlikti gražiam ir švariam.

Renginyje dalyvavo Varėnos r. mero pavaduotojas

Giedrius Samulevičius, savi-valdybės tarybos narė Dana Karalevičienė.

Vyko vakaronė, kurios metu grojo Varėnos kultūros centro grupė „Varėniai“ (vadovas Irmantas Čepaitis), instrumentinio folkloro grupė „Pakulikės“ (vadovė Violeta Narusevičiūtė).

Bendruomenės namuose veikė senų fotografijų paroda „Nedzingės kaimas. Gyventojai“.

Nedzingės bažnytkaimis stovi prie Nedzingės upelio. Vietovės vardas dzūkiškas. Vietovė sena, bet kada įsikūrusi, nėra žinoma. 1575 metais į Nedzingę – tada ji buvo Trakų pavietai žemė – atsikėlė Žilinskai, atvykę iš Žilinių. 1744 metais Nedzingės kaimas priklausė Nedzingės parapijai. 1844 metais Nedzingės dvaro savininkas, carinės armijos generolas Vincentas Žilinskis fundavo bažnyčios statybą – savo vaikų neturėjo, tad santaupas paskyrė bažnyčiai. 1845 metais čia kunigavo Vincas Kochanskis.

Nedzingės šventovė – didikų Žilinskių mauzoliejus. Čia palaidotas: valstybės patarėjas, Trakų apskrities maršalka, Vilniaus mokyklų garbės kuratorius Aleksandras Žilinskis su žmona Konstancija, jų sūnus, Vilniaus vyskupas Vaclovas Žilinskis ir šios bažnyčios fundatorius Vincentas Žilinskis su žmona.

Bažnyčioje buvo susikūrė vaikų ir suaugusiųjų chorai. Kai 1918 metais Lietuva tapo nepriklausoma valstybė, atgimė ir Nedzingės kaimas. Susikūrė Nedzingės šaulių organizacija, 1938 metais pastatyti Šaulių namai. Šaulių namų statybomis rūpinosi Nedzingės mokyklos mokytojas Petras Makaraitis. Lietuvoje prasidėjus partizaniniam judėjimui, bažnyčia tapo prieglobsčiu partizanams. Tuo metu Nedzingės bažnyčios klebonu dirbo Zigmas Neciunskas – partizanų ryšininkas slapyvardžiu Elytė. 1945 metais bažnyčioje jis sutuokė partizanų vadą Adolfą Ramanauską – Vanagą su Birute Mažeikaite.

Juozas Janonis iš Laičių kaimo lankė Nedzingės progimnazijos antrąją klasę. 1947 metais jis subūrė skautų – partizanų rėmėjų būrelį, kurį sudarė trylikamečiai ir keturiolikamečiai paaugliai. Partizanai jiems perduodavo atsišaukimų, laikraštelių, kuriuos šie platinavo žmonių susibūrimo vietose.

1920 metais gimė aktorius, teatrologas, nusipelnęs meno veikėjas Balys Juškevičius. Parašė knygą „Teatro šviesos ir šešėliuose“. Nedzingėje vaidinimai buvo statomi jau XX amžiaus pradžioje, klojimų teatro gyvavimo laikotarpiu. Klotimo teatro pradininkas – Panedzingio kaimo gyventojas Juozas Makaravičius.

Šv. Mišios Nedzingės bažnyčioje

1930 metais Nedzingėje veikė valsčiaus valdyba, paštas, policijos nuovada, malūnas, keturios krautuvės (trys žydų).

1945 metais gimė poetas Antanas Kalanavičius (poezijos knyga „Ne akmenys guli“). Atidaryti kultūros namai, biblioteka. Kultūrinė veikla aktyvi iki šių dienų. Džiaugiamės veikliais kaimo bendruomenės nariais, jų neįkainojamu indėliu į Nedzingės istoriją. Tai Beirutas Vaitulionis –

ekonomikos mokslų daktaras, padovanojęs savo rankomis sukurta užrašą ant bendruomenės pastato ir koplytstulpį prie mokyklos; Vanda Mockevičienė – mokytoja, aktyvi visuomenininkė, Vyresnio amžiaus žmonių asociacijos pirmininkė, knygos „Šoka šarka ir genys“ autorė; Irena Maciulevičienė – mokytoja, muziejaus įkūrėja, didelį darbą padariusi renkanti kraštotylinę medžiagą, senovinius buitinius daiktus; Nijolė Maceikienė –

ilgametė kultūros centro darbuotoja, bendruomenės pirmininkė, etnoapeigų ir tradicijų puoselėtoja.

Nedzingės kaimas ir gyvuoja dėka tų žmonių, kurie gyveno nuo 1575 metų. Visi mes – neamžini, bet įminti pėda Nedzingės žemelėje yra kaip anspaudas, kurį palieka kiekvienas žmogus.

Irena KRUTULIENĖ
Nedzingės bibliotekos bibliotekininkė

Iš sovietinio Varėnos saugumo dokumentų

Rašiniui panaudoti Lietuvos ypatingojo archyvo keliuose fonduose saugomų bylų dokumentai. Kone visi jie rusiški, juose gausu išdarymų rašant vietovardžius ir žmonių pavardes. Daug kitų klaidų. Lietuviški partizanai ir kt. dokumentai visur cituojami rusiškai. Todėl rašinyje pasitaikys klausukų. Dokumentuose daugelis tiek saugumiečių, tiek kitų asmenų pavardžių yra be vardų ar inicialų. Lieka neatskleisti daugelio partizanų ir saugumo agentų slapyvardžiai. Kalbamu 1944-1990 m. laikotarpiu kelis kartus keitėsi administraciniai vienetai. Priminsime, kad iki 1946 m. kovo mėn. sovietinis saugumas vadinosi NKVD (vidaus reikalų liaudies komisariatas), nuo 1946 m. kovo iki 1953 m. balandžio – MGB (valstybės saugumo ministerija). Apie metus, 1953-1954 m., saugumas buvo sujungtas su vidaus reikalų organais (MVD). Nuo 1954 m. gegužės – KGB (valstybės saugumo komitetas). Rašinyje šen ten vartojami terminai „čekistinis“, „čekistai“ yra sovietinio saugumo pirmtako – 1917-1922 m. veikusios Visos Rusijos ypatingosios komisijos kovai su kontrrevoliucija ir sabotažu pavadinimo palikimas (Čeka = Чрезвычайная комиссия)

Adolfas Ramanauskas-Vanagas

Agentas Eglė dar 1953 m. gegužės 20 d. pranešė, kad gegužės 16 d. pas Milinavičių buvo A. Keršys su žmona ir vyriškiu iš Daugų r. Bakaloriškių k., kuris turėjo vokišką šautuvą. Birželio 6 d. tas pats agentas pranešė, kad pas Milinavičių buvo atvažiavęs Motiejus Seliuta iš Mančiagirės, kuris šaltiniui papasakojo, jog lankėsi pas Milinavičių su rimtais reikalais. Birželio 20 d. Eglė vėl kalbėjėsis su Milinavičium ir sužinojė, kad A. Keršys vaikšto su vienu vyru ir viena moterimi, kuri anksčiau buvusi partizanų ryšininkė. Eglė liepos 21 d. pranešė, kad susitikęs su Milinavičium sužinojo, jog Keršio partizanai Gabrielį Lebednyką perspėjo apie juos nieko nesakyti saugumiečiams. Iš Lebednyko sūnaus Domininko Eglė sužinojo, kad buvo atėję keturiose, tarp jų ir Antanas Keršys; primuštas tėvas gulėjo ligoninėse Va-

renėje ir Vilniuje. 1953 m. liepos mėn. teismas Eglę už vagystę nuteisė 6 metams, bet pagal kasacinį skundą rugpjūčio 9 d. jis nuo bausmės atleistas. Su Antanu Keršiu nelegaliai gyvenusi mergina buvo Stasė Voverytė-Ramunė iš Bakaloriškių, 1953 m. vasario 16 d. Sarapiniškių kaimo iškėlus lietuvišką trispalvę ir pasislėpusi. S. Voverytės buvimą A. Keršio grupėje patvirtino liudininkas, Žilinėlių gyventojas Simas Jakelevičius: Voverytė tris kartus buvo atėjusi pas jį su ginklu ir reikalavo pinigų partizanams; su ja buvo dar du nepažįstami ginkluoti vyrai. A. Keršys ir S. Voverytė areštuoti. Su ja buvę du vyrai – tai broliai Boleslovas ir Jonas Šmigelskai iš Daugų rajono, po A. Keršio ir S. Voverytės parodymų 1953 m. gruodžio 24 d. areštuoti. Šešiolikmetis Jonas Šmigelskas bei anksčiau areštuoti Antanas Milinavičius ir

Motiejus Seliuta paleisti, griežtai perspėjus, kad pasikartojus antivalstybinei jų veiklai, bus atiduoti teismui. S. Jakelevičius norėta užverbuoti, tačiau A. Keršio grupę likvidavus, verbavimo atsisakė (f. K-41, ap. 1, b. 1849).

Sekta kažkur apie Nedzingę gyvenusi Veronika Aleknavičiūtė, apie kurią agentė Zita 1953 m. rugsėjo 23 d. pranešė, kad tą mėnesį su Terese Makaravičiūte važinėjo į Alovę. Teresė M. pasakojo, kad Aleknavičiūtė palaiko ryšius su partizanais. Pas jos seserį Teresę Gavelienę buvo bunkeris, kuriame slėpėsi ne tik eiliniai partizanai, bet ir pats Adolfas Ramanauskas-Vanagas. Jam ten buvo surengtos vestuvės ir vaikelio krikštynos. 1948-1949 metais, kai pas T. Gavelienę gyveno daug partizanų, ten gyveno ir V. Aleknavičiūtė. Ji gyrėsi T. Makaravičiūtei, kad jai ten buvo labai

gera ir linksma. Kai 1949 m. rudenį prasidėjo mokslo metai ir pas Aleknavičiūtę apsigyveno mokytoja Aldona Viselgaitė, Aleknavičiūtė grįžo į Nedzingę, bet vis tiek kas sekmdienį nunešdavo partizanams pilną krepšį šviežios mėsos. V. Aleknavičiūtė 1953 m. pradžioje kalėdojančiam kunigui surengė didelį priėmimą, kuriame dalyvavo mokytojai A. Viselgaitė, Trušas ir Kairytė (f. K-41, ap. 1, b. 1849). Apie tai, kad Vanagas su žmona Vanda ir dukrele naktį buvo atėję pas Veroniką Aleknavičiūtę, o paskui pas kunigą J. Gylį, pranešė ir agentė Dėkinga. Be agenčių Dėkingos ir Zitotos, 1954 m. pradžioje V. Aleknavičiūtė taip pat sekė agentas Jurginas, be to, ruošiasi dar vieno agento užverbavimui.

KGB sekė Merkinės meninių dirbinių įmonėje dirbusį Aleksą Duburį dėl to, kad šis 1982 m. kaip kontrabandą per sieną į Lenkiją pervežė apie 1 kg techninio sidabro. Taurusis metalas buvo elektrinių prietaisų kontaktų pavidalu. Išaiškinta, kad A. Duburys sidabru domėjosi dar tarnaudamas jūreivių Pioniersko mieste Kaliningrado srityje (f. K-11, ap. 2, b. 2086).

Ųęsinys. Pradžia Nr. 46, 48, 50, 59, 68, 75

Vytautas Valentinas
ČESNULIS